

Uluslararası Ceza Hukuku'nda Evrensellik İlkesi

Burak KAYA¹

Öz

Bu çalışmada; Westphalia anlaşmalarıyla anlamı farklılaşan 'egemenlik ilkesi' kapsamında, modern devletlerin uluslararası hukuk çerçevesinde ihdas ettikleri evrensel yargı yetkisi (evrensellik) ilkesi irdelenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde; Londra Sözleşmesi'yle kurulan Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi, idari işleme kurulan Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarıyla kurulan uluslararası ceza mahkemeleri ve devletlerin iç hukuk yargılamaları, evrensel yargı yetkisi kapsamında irdelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde; evrensel yargı yetkisinin uluslararası temel nedenlerine ve tanımlarına değinilmiştir. Bu bölümün sonunda; temsile dayalı yargı yetkisi de tanımlandıktan sonra evrensel yargı yetkisi ve temsile dayalı yargı yetkisi arasındaki farklar belirtilmiştir. Sonuç bölümünde; uluslararası suç ve sınıraşan suç kavramları kısaca tanımlandıktan sonra uluslararası suçların, evrensel yargı yetkisi kapsamında olduğu; sınıraşan suçlarda yargı yetkisinin tespitiyse, ancak sözleşmelerin incelenmesiyle belirlenebileceği, bazı sözleşmeler örnek gösterilerek ortaya koyulmuştur. Örnek gösterilen bu sözleşmeler, bazı yazarlar tarafından evrensel yargı yetkisi kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak bu sözleşmelere göre, evrensel yargı yetkisi değil, sözleşmelerde belirtilen madde hükümlerine göre yargı yetkisinin ihdas edilmesinin gerektiği; mülklik, kişisel ve korunma ilkeleri uygulanmadığı durumlarda sadece temsile dayalı yargı yetkisinin uygulanabileceği ortaya koyulmuştur. Bu çalışmadaki asıl amaç; evrensel yargı yetkisinin temsile dayalı yargı yetkisinden farklı bir yetki ilkesi olduğu sonucuna ulaşmaktır. Böylece devletler arasında ortaya çıkabilecek yetki çatışmaları da önlenmiş olacaktır. Uluslararası suç ve sınıraşan suç kavramlarına kısaca ve sonuç bölümünde yer verilmesindeki amaçsa, 'suç tipi' açısından konunun anlaşılabilirliğini sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Evrensellik İlkesi, Uluslararası Ceza Mahkemeleri, Temsile Dayalı Yargı Yetkisi.

Universality Jurisdiction in International Criminal Law

Abstract

In this study; Within the scope of the 'sovereignty principle', the meaning of which is differentiated by the Westphalia agreements, the principle of universal jurisdiction (universality), which modern states have established within the framework of international law, has been examined. In the first part of the study; The Nuremberg International Military Criminal Court established under the London Convention, the Tokyo International Military Criminal Court established by administrative proceedings, the international criminal courts established by the United Nations Security Council decisions and the domestic legal proceedings of the states, universal jurisdiction. In the second part of the study; international main reasons and definitions of universal jurisdiction are mentioned. At the end of this section; After the representative jurisdiction is defined, the differences between universal jurisdiction and representative jurisdiction are specified. In the conclusion part, international crimes are within the scope of universal jurisdiction; If the jurisdiction is determined in transboundary crimes, some contracts have been demonstrated as an example, which can only be determined by examining the contracts. These exemplary contracts are evaluated by some authors in the doctrine within the scope of universal jurisdiction. At the end of this study, contracts with transboundary crimes (exemplified) should not be the universal jurisdiction, but the jurisdiction should be established according to the provisions of the article specified in the contracts; In cases where the principles of property, personality and protection cannot be applied, it has been demonstrated that only representative jurisdiction can be applied. In addition, it can be accepted within the concept of 'universality' in terms of the nature of transnational crimes; however, it has been concluded that it should be conceptualized as "semi-universal" since it differs from universal jurisdiction with some features. The purpose of this study; It is not only to explain the principle of universal jurisdiction in detail, but also to conclude that universal jurisdiction is a different jurisdiction than representative jurisdiction. Thus, conflicts of authority that may arise between states will be prevented. The purpose of briefly including the concepts of international crime and transboundary crime and in the conclusion part is to ensure the comprehensibility of the subject in terms of 'crime type'.

Keywords: Universality Principle, International Criminal Courts, Representative Jurisdiction.

¹Öğretim Görevlisi, Şırnak Üniversitesi, sayhanburak@hotmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-7308-4191>,

1. Giriş

Klasik anlamda egemenlik kavramı, devlet ile birlikte incelenirken; modern anlamda ‘egemenlik’ kavramının anlamı 1648 yılında imzalanan *Westphalia* anlaşmaları (Moita, 2012: 23) sonucu ortaya çıkmıştır. *Westphalia* anlaşmaları, egemenliklerin karşılıklı kabulünün yanı sıra anlaşmalarla oluşturulan ortak düzen sonucu uluslararası hukukun doğmasına da neden olmuştur. Hatta *Westphalia* anlaşmaları modern anlamda ilk uluslararası hukuk anlaşmaları olarak kabul edilebilir (Hassan, 2006: 64). *Westphalia* anlaşmaları sonucunda modern anlamda egemenlik kavramı, bir devletin sınırları içinde ve diğer devletlere karşı uluslararası ilişkiler bağlamında gelişim göstermiştir.

Günümüzde ise iktidar olgusu üzerine kurulan ‘siyasi egemenlik’ ve hukuk kuralları çerçevesinde serbestçe davranabilme anlamında kullanılan ‘hukuksal egemenlik’ kavramları ortaya çıkmıştır (Pazarcı: 2015: 148). Egemenlik ilkesi hukuksal bağlamda irdelendiğinde, bir devletin mülki sınırları içerisinde (üzerinde) münhasır yetkilerini kullanabilmesi anlamını taşıırken, diğer taraftan uluslararası alanda, uluslararası hukukun sınırları içerisinde bağımsız hareket edebilmesi anlamını taşımaktadır. Yargı yetkisi ihdası da bu ayrıma göre farklılıklar gösterir.

Yargı yetkisi; doktrinde, egemenliğin bir 'yönü' ya da 'tezahürü' olarak kabul edilir. Buna göre; egemen olan her devlet kendi mülkünde yargı yetkisi kurabileceği gibi bu yetkisini yine kendi sınırları içerisinde değiştirebilir veya kısıtlayabilir. Uluslararası Sürekli Adalet Divanı, 7 Eylül 1927 tarihli ‘Bozkurt-Lotus’ davasında; egemen bir devletin uluslararası hukukun sınırlarını aşmadığı sürece, yargı yetkisi kurma hususunun kendi takdirinde olduğunu ifade etmiştir (Hovell, 2018: 438). Uluslararası Sürekli Adalet Divanı’nın kararında belirttiği bu ifadeden ise iki anlam ortaya çıkmaktadır: Uluslararası hukukun sınırlarını aşmayacak şekilde kurulan ulusal yargı yetkisi ve uluslararası hukukta geçerli olan yargı yetkisidir. Uluslararası yargı yetkisi de devletlerin arasında çıkması muhtemel çatışmaları önlemeye yöneliktir.

Tarih boyunca hem ulusal hem de uluslararası hukukta yargı yetkisi kurma konusunda devletler tarafından kabul görmüş klasik yetki ilkelerinden en önemlisi ise ‘mülkilik ilkesi’dir.

Mülkilik ilkesi, suçu işleyen veya suçtan zarar gören kişinin uyuğuna bakılmaksızın fiilin işlendiği devletin ceza yasasının o fiil hakkında uygulanmasını ifade eder (Centel vd., 2014: 152). Mülkilik ilkesi devletin egemen olduğu alanlarda yargı yetkisi kurabilmesi için Uluslararası Ceza Hukuku’nda da kabul görmüş temel bir ilkedir. Bu ilkeye göre devlet, hem gerçek² hem de farazi³ anlamda⁴ egemen olduğu yerlerde yargı yetkisini kurar ve yargılama faaliyetini gerçekleştirir (Dikici: 2007: 69). Ancak hayatın içerisinde gerçekleşen bazı durumlardan dolayı mülkilik ilkesi, yargı yetkisini karşılamada yetersiz kalmıştır. Örneğin; İngiltere’de, bir Fransız vatandaşını öldüren Amerikan vatandaşı, suçu işledikten sonra Almanya’ya kaçmış olabilir. Yargı yetkisi bakımından böylesi karışık bir durumda yalnızca mülkilik ilkesinin uygulanması sonucu fail cezasız kalacaktır. İşte mülkilik ilkesinin böyle olumsuz (eksik) yönlerini gidermek amacıyla zamanla yeni ilkeler ortaya çıkmıştır. Bu ilkeler; Uluslararası Ceza Hukuku’nda da uygulama imkanı bulan ‘kişisellik (*personality*)’, ‘korunma

²Bir devletin gerçek anlamda egemen olduğu ve yargı yetkisi kurabileceği alanlar şöyledir: Bir devletin kara ülkesi; kara parçasını (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, m. 2/1; Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi, m. 1/1), kara parçasının üzerinde bulunan göl, akarsu, nehir vb., kara parçasının alt bölümü, adalar (Pazarcı, 2013: 11); iç sular (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, m. 8; Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi, m. 1/1), karasular (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, m. 2/1; Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi, m. 1/1), iç sular ve karasuların üzerindeki hava sahası, iç sular ve karasuların deniz yatağı, iç sular ve karasuların deniz yatağının altında bulunan toprak altı (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, m. 2/2; Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi, m. 2); bitişik bölgenin hemen yanına yük indirip bindiren gemilerce demir atılmışsa bu bölüm (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, m. 12; Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi, m. 9); devletin mandasında bulunan (Milletlerarası Sivil Havacılık Sözleşmesi, m. 2) yerler gerçek anlamda ülke sayılır.

³Centel/Zafer/Çakmut, farazi anlamda ülkeyi ‘Sanal Ülke’; Ercan ise farazi anlamda ülkeyi ‘Varsayımsal Ülke’ olarak adlandırmıştır.

⁴Bir devletin farazi anlamda ülke sayılabilecek ve farazi olarak egemen olduğu yerler: Bir devletin; bayrağını taşıyan sivil deniz ve hava araçlarını, deniz ve hava savaş araçlarını ve bu araçların bulunduğu yer (bayrak ilkesi gereği) münhasır ekonomik bölgesini, kıta sahanlığını; deniz ve hava sivil veya savaş araçlarının bulunduğu yer açık denizleri ile hava bölümü ve yatağını (Çiftcioğlu, 2013: 120) ve askeri olarak işgal altında bulunan yerleri (Artuk vd., 2015: 1054) kapsamaktadır.

(*protective*)’ ve ‘evrensellik (*universality*)’ ilkeleridir (Cassese, 2009: 64; McCarty, 1989: 305). Mülkiyet ilkesiyle birlikte diğer ilkelerinde kullanıldığı bu sisteme ‘yarı mülkiyet sistemi’ adı verilmektedir (İçel, 2014:144).

Bu çalışmada konusunu oluşturan evrensel yargı yetkisi ilkesi, ulusal ceza yargılamasının tarihsel temeli olan ulusal egemenlik kavramının dışındadır. Evrensel yargılama ulusal egemenliği aşar. Buna ek olarak, evrensel yargı yetkisinin kullanılması, sanki bölgesel yargı yetkisinin geleneksel bir göstergesi olan ‘doğal yargıç’ tarafından yargılanma hakkının yerini almıştır. Bu yargı yetkisinin kullanılmasının ardındaki mantık şöyledir: a. Herhangi bir devlet, geleneksel doktrinler temelinde yargı yetkisi kullanabilir; b. Herhangi bir devletin doğrudan bir çıkarı yoktur; c. Uluslararası toplumun bu ilkeyi icra etmeye yönelik ortak bir çıkarı vardır. Dolayısıyla devletler evrensel yargı yetkisini sadece ulusal yargı yetkisi olarak değil, aynı zamanda uluslararası toplum için adalet ilkesi olarak da kullanırlar. Başka bir deyişle, evrensel yargı yetkisi kullanan bir devlet, ‘*hostis humani generis*’⁵ olan kişilere karşı bir ‘*actio popularis*’⁶ gerçekleştirmiştir. Bir *actio popularis* olarak evrensel yargı yetkisi ilkesinde; suçun işlendiği yer, failin uyruğu, mağdurun uyruğu veya fail ile ilkeyi uygulayacak devlet arasında herhangi bir bağlantı olmayabilir. Bu ilkede aslolan münhasıran suçun kendisidir ve amaç, sadece belirli suçların işlenmesi durumunda hesap verilebilirliği sağlayarak dünya düzenini sağlamak ve geliştirmektir (Bassiouni, 2001: 88).

Bu çalışmanın ilk bölümünde; Uluslararası Ceza Kongresi’nin evrensel yargı yetkisine ilişkin toplantı kararları, sözleşme veya idari işlemle kurulmuş uluslararası ceza mahkemeleri, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde kurulmuş uluslararası ceza mahkemeleri ve bazı devletlerin evrensel yargı yetkisi kapsamında yapmış olduğu kovuşturmalar irdelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, evrensel yargı yetkisi ilkesinin ortaya çıkmasında rol oynayan uluslararası temel nedenler ele alınmıştır. Evrensel yargı yetkisi ilkesinin doktrinde yapılan çeşitli tanımlarına yer verdikten sonra ilkenin unsurları sıralanmıştır. İkinci bölümün sonunda evrensel yargı yetkisi ilkesi ile temsile dayalı yargı yetkisi ilkesi arasındaki farklar ortaya koyulmuştur.

Sonuç bölümünde, uluslararası suçlar ve sınıraşan suçların tanımlarına kısaca yer verilmiştir. Sonrasında uluslararası suçların, evrensel yargı yetkisi ilkesiyle; sınıraşan suçların da temsile dayalı yargı yetkisi ilkesiyle bağlantısı ortaya koyulmuştur. Suç ve yetki ilkeleri arasındaki bağlantı, doktrinde evrensel yargı yetkisi ilkesi kapsamında belirtilen bazı uluslararası sözleşmelerden örnekler verilerek kurulmuştur. Bu sözleşmeler; Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme, Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Hakkında Sözleşme, *Montreal* Sözleşmesi ve Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi’dir. İncelenen bu sözleşmelerin sonucunda uluslararası suçların, hem yargı yetkisi ihdası hem de nitelik bakımından, sınıraşan suçlardan farklı olduğu tespit edilmiştir. Sınıraşan suçların hükme bağlandığı bu sözleşmelerde birden fazla yetki ilkesine yer verildiği tespit edildikten sonra bu suçların ‘yargı yetkisi ihdası bakımından’ evrensel yargı yetkisi kapsamında değerlendirilemeyeceği; öncelikle bu sözleşmelerin ‘yargı yetkisi’ kenar başlığı altında yer alan yetki ilkelerinin ihdas edilmesi gerektiği ve bu ilkelerin yetersiz kalması durumunda, failin cezasız kalmasını önlemek amacıyla, temsile dayalı yargı yetkisi ilkesine göre yargı yetkisi ihdas edilmesi gerektiği ortaya koyulmuştur. Diğer taraftan uluslararası sözleşmelerle hükme bağlanan sınıraşan suçların niteliği itibarıyla ‘evrensellik’ kavramı kapsamında kabul edilebileceği; ancak bazı özellikleriyle evrensel yargı yetkisi ilkesinden ayrıldığından, ‘yarı-evrensel’ olarak kavramsallaştırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

2. Evrensellik İlkesi’nin Tarihsel Süreci

Tarihsel olarak evrensel yargılama, *Grotius* gibi ilk akademisyenlerin yazılarına, korsanlık suçunun kovuşturulmasına ve cezalandırılmasına kadar uzanmaktadır (Philippe, 2006: 378). Korsanlık ise evrensel yargı yetkisini gerektiren en eski suçlardan biridir (Bergsmo, 2010: 223). Hatta Uluslararası Hukuk kavramı bugünkü anlamıyla var olmadan önce bir korsan, kanun kaçağı ve *hostis humani generis* olarak kabul edilirdi. Denizlerdeki tüm korsanlar kovuşturma yapacak devletin uyruğunda olmasalar bile, tüm devletler tarafından

⁵Hostis Humanis Generis, tüm insanlığın düşmanı anlamına gelir. Geçmişte, korsanlık ve açık denizlerde soygun suçu, tüm insanlığın hukukuna (evrensel hukuka) karşı suç oluşturduğundan bu suç tipleri ‘Hostis Humanis Generis’ olarak adlandırılmaktadır (Winfried vd., 2011: 296).

⁶Actio popularis, ceza hukuku kapsamına giren bir durumda, bir kişinin başka bir kişi adına veya geneli ilgilendiren bir menfaatten dolayı şikayetçi olabilmesini ifade eder. Roma hukukundan kaynağını alan bu kavram, kamunun yararı için herkes tarafından şikayet mekanizasının kullanılabilmesini ifade eder. Actio Popularis kavramı, bireysel çıkarları da koruyacak şekilde genel çıkarları korumak için tasarlanmıştır (Poposka, 2016: 7).

yargılama ve hükmün infazını yerine getirme yetkilerine sahiptiler. Bununla birlikte, korsanlıkla ilgili evrensel yargılama ilk olarak teamüller altında ortaya çıkarken (Aydın, 2011: 141), II. Dünya Savaşı'ndan sonra bu fikir, Uluslararası Askeri Mahkemeler'in kurulması ve evrensel yargı yetkisine ilişkin açık veya örtük hükümler içeren yeni sözleşmelerin kabul edilmesi yoluyla evrensel yargılamaya zemin hazırlanmıştır (Philippe, 2006: 378).

3-8 Nisan 1933'te *Palermo'da* düzenlenen 3. Uluslararası Ceza Hukuku Kongresi'nde evrensel nitelikte sayılabilecek suçlar tespit edilmeye çalışılmıştır (Tezcan vd., 2014: 123). Kongre; devletlerin ortak çıkarlarını tehdit eden ve uluslararası ilişkileri tehlikeye sokabilecek bu suçları işleyen failin, iade edilmediğinde, tutulan yer devleti tarafından yargılanması gerektiği sonucuna varmıştır. Kongre; korsanlık, köle ticareti, kadın ve çocuk ticareti, uyuşturucu trafiği, müstehcen yayınların dolaşımı ve trafiği, denizaltı kablolarının kesilmesi ve bozulması, radyo-elektrik iletişimine karşı ciddi suçlar, parasal suçlar, değerli belgelerde (kağıtlarda) veya kredi araçlarında sahtecilik, barbarlık veya vandalizm gibi ortak bir tehlike yaratabilecek fiillerin evrensel nitelikte olduğunu belirtmektedir (Revue internationale de droit pénal, 2015: 261).

Evrensel yargı yetkisini kapsayan sözleşmelerin ilki ve en önemlisi, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluşuna da temel teşkil eden Londra Sözleşmesi'dir. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, Müttefik Kuvvetler, ele geçirilen Alman savaş suçlularına ne yapılacağı konusunda fikir ayrılıklarına düşmüşlerdi. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan anketlere göre, kamuoyunun büyük çoğunluğunun görüşü üst kademeli Alman Nazi liderlerinin yargılanmadan infaz edilmesiydi. Ancak Birleşik Devletler Savaş Sekreteri *Henry L. Stimson*; Müttefik Kuvvetler'in, Alman savaş suçluların uyguladığı Nazi yöntemini uygulamaları halinde, bunun ahlaki açıdan sorgulanacağını ve mahkeme kurulmasını önermiştir. 8 Ağustos 1945'te Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Fransa ve Sovyetler Birliği (Müttefikler) arasında; Avrupa Mihver Devletleri Büyük Savaş Suçlularının Kovuşturulması ve Cezalandırılması Anlaşması (Londra Sözleşmesi) imzalanmıştır (McKeown, 2014: 111).

Londra Sözleşmesi, 'Uluslararası Askeri Mahkeme' bölümünün 'yargılama yetkisi ve genel prensipler' kısmında bulunan 6. maddeyle, uluslararası suçları hükme bağlamıştır. Bu madde uyarınca cezalandırılacak suçlar için öngörülen yasal terminoloji; 'savaş suçları', 'insanlığa karşı suçlar' ve 'barışa karşı suçlar'dır (The Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis, Charter of the International Military Tribunal, Article 6).

Londra Sözleşmesi'yle, Mahkeme, dört üyeden oluşmuştur: *Lord Justice Lawrence* (Birleşik Krallık), *Francis Biddle* (Amerika Birleşik Devletleri), Profesör *Henri Donnedieu de Vabres* (Fransa) ve Tümgeneral *Iona Nikitchenko* (Sovyetler Birliği)'dur. Mahkeme; yargı yetkisinin kaynağını, Londra Sözleşmesi olarak açıklamıştır. Mahkeme'de uluslararası hukuku ihlal eden devlet görevlileri yargılanmıştır. Bu durum, geleneksel olarak o zamana kadar dokunulmazlığa sahip devlet görevlileri için de tarihsel açıdan bir ilki oluşturmuştur (Dimitrakos, 2014: 4).

Bazıları diğerlerinden daha yüksek siyasi öneme ve profile sahip olan bu davalar dizisi daha sonra topluca 'Nürnberg davaları' olarak anılmıştır. *Nürnberg*'de kurulan mahkemenin evrensel yargı ilkesi açısından en önemli dayanağı ise çok taraflı imzalanan bir sözleşmedir (Dimitrakos, 2014: 4). Ancak eleştirilebilecek yönleri de vardır. Örneğin, Uluslararası Ceza Hukuku'nun evrensel ilkelerinden biri olarak kabul görmüş '*Nullum Crimen Nulla Poena Sine Lege* (kanunsuz suç ve ceza olmaz)' ilkesine Londra Sözleşmesi'yle birlikte uyulmamıştır. Diğer taraftan bu mahkeme 'doğal mahkeme (tabii mahkeme-olağan mahkeme)' ilkesine de aykırıdır. Çünkü mahkeme, suç işlendikten sonra (olağanüstü) kurulmuştur. Buna rağmen maddi adalet ilkesi bakımından ele alınan bu davalarda, diğer koşullarda gözetilmiş olsaydı, suç işleyen Alman devlet görevlileri cezasız kalacaktı. Sonuç olarak; Uluslararası Ceza Hukuku'nda geçerli bu ilkeler gözardı edildiği halde, yargı yetkisi ihdası bakımından evrensellik ilkesi uygulanmıştır.

Nürnberg'e kadar olan savaş uygulamaları; çok sınırlı istisnalar dışında savaş sırasında her türlü kuvvetin sınırsız kullanımı, (uluslararası kişisel sorumluluk açısından) devlet başkanları ve diğer yetkililer tarafından önemsenmemiştir (Tomuschat, 2006: 838). Bireysel uluslararası cezai sorumluluk anlamında Uluslararası Ceza Hukuku, ilk defa *Nürnberg'de* doğmuştur. Bu başlangıç, evrensel yargı yetkisiyle birlikte artık devlet başkanlarının ve diğer resmi yetkililerin de yargılanabilirliğini ortaya koymuştur. Günümüzde evrensel yargı kuramı savunucuları veya bu kuramı eleştirenler, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve *Nürnberg* duruşma serisinin sonuçlanmasını takiben evrensel yargı yetkisinin pratik bir zemin, önem ve popülerlik kazanmaya başladığı konusunda hemfikirdirler (Dimitrakos, 2014: 5).

1946 yılında Japon askeri kuvvetlerin yargılanmasını sağlamak üzere Uluslararası Uzakdoğu Askeri Mahkemesi (Tokyo Askeri Ceza Mahkemesi) kurulsada bu mahkeme *Nürnberg* mahkemesinin kuruluşu gibi uluslararası bir sözleşmeye dayanmıyordu. Mahkeme; idari bir işlemle kurulmuştur ve uluslararası hukuka dayalı kurulan bir mahkeme değildir. Ancak muhtevası ve uygulanan hukuk neticesinde uluslararası ceza mahkemesi olarak nitelendirilmektedir (Tezcan vd., 2014: 261). Mahkemenin yetki alanına giren suçlar; ‘barışa karşı suçlar’, ‘konvansiyonel savaş suçları’, ‘insanlığa karşı suçlar olmak’ üzere üç grup halinde düzenlenmiştir. Mahkemede 11 yargıç görev yapmış, iddia makamı Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı bir savcı ve 10 savcı yardımcısından oluşmuştur. Mahkeme kararlarını oy çokluğu ile almış eşitlik durumunda başkanın oyu belirleyici olmuştur (Zorlu, 2016: 120). Tokyo Askeri Ceza Mahkemesi de, ‘kanunsuz suç ve ceza olmaz’ ve ‘doğal mahkeme’ ilkeleri bakımından eleştirilere konu olmuştur.

1961 yılındaysa, evrensel yargı yetkisi ilkesi, *Eichmann* davasıyla gündeme gelmiştir. Gestapo'nun Yahudi Bölümü şefi *Eichmann* (Aishwarya, 2010: 7), Almanya ve işgal altındaki diğer bölgelerde yüzbinlerce Yahudi'nin sınır dışı edilmesi ve öldürülmesi konusunda birincil sorumluluğa sahiptir (Rosenbaum, 2012: 399). Toplama kamplarından sağ kurtulan İsraili bazı gönüllüler, Arjantin'de bulunan *Eichmann*'in yerini tespit etmiş ve *Eichmann* 1960 yılında gizlice İsrail'e kaçırılmıştır (Treves, 1963: 558). Sonrasında Kudüs Bölge Mahkemesi'nde yargılanan *Eichmann*, Naziler ve Nazi İşbirlikçileri Ceza Yasası'nın özel hükümleri uyarınca; ‘Yahudi halkına karşı suçlar’, ‘insanlığa karşı suçlar’ ve ‘savaş suçları’ndan dolayı suçlu bulunmuştur (Treves, 1963: 559). Nitekim ‘insanlığa karşı suçlar’ ve ‘savaş suçları’ evrensel yargı yetkisi ilkesinin kullanılması bakımından birçok devlet tarafından kabul edilmiştir.

1989 yılında komünizmin çökmeye başlaması, 1990 yılında Almanya'nın birleşmesi, Sovyetler Birliği'nin dağılması, Doğu Avrupa ülkelerinin serbest ticaret uygulamaları sonucu Yugoslavya ekonomisinin kriz içerisine girmesi, 1990 yıllarında milliyetçiliğin komünizme baskın gelmesi sonucu; Hırvatistan-Sırbistan-Slovenya, Arnavutluk-Sırbistan ve Sırbistan-Bosna Hersek arasında yaşanan gerginliklerden dolayı Yugoslavya iç savaşa sürüklenmiştir (Rachica, 2019: 98). Bu süreçte bazı devletler bağımsızlıklarını ilan ederken; Bosna Hersek'in bağımsızlığını tanımayan Sırbistan, 1992 yılında hem Bosna Hersek'e hem de Hırvatistan'a savaş açmıştır (Emgili, 2012: 59). 1995 yılına kadar devam eden Bosna Hersek savaşı, *Dayton* Anlaşmasıyla son bulmuştur. İç savaş sürecinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 713 sayılı (1991) kararla Yugoslavya'daki uyuşmazlığın dünya barışını ve uluslararası güvenliği tehdit ettiğini ilan etmiştir (Tezcan vd., 2014: 274). Bu ilanın sonrasında 25.05.1993 tarihinde 827 sayılı kararla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (*International Criminal Tribunal for Yugoslavia-ICTY*) kurulmuştur (Baroni, 2000: 233).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Eski Yugoslavya topraklarında barışı ve güvenliği sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler Şartı'nın VII. bölümüne dayanarak Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kurarken, sınırlı bir süre ve yetki alanına sahip bir organ oluşturmuştur. Mahkemenin yer bakımından yargı yetkisi, Eski Yugoslavya'nın egemenlik alanlarıdır. Mahkeme'nin zaman bakımından yargı yetkisiyse, 1 Ocak 1991 yılıyla başlamaktadır. 1991 yılının belirlenmesinde, eski Yugoslavya'nın çözümlene sürecinin başlangıcına atfedilebilecek belirli bir olaylara atıfta bulunan üç tarih dikkate alınmıştır: 25 Haziran 1991 - Hırvatistan ve Slovenya tarafından bağımsızlık ilanı; 27 Haziran 1991 - Slovenya Federal Ordusu'nun müdahalesi ve 3 Temmuz 1991 - Sırp ve Hırvat milisleri arasındaki çatışmaların patlak vermesidir (Sharaga ve Zacklin, 1994: 362).

Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün ‘Uluslararası Mahkeme'nin Teşkilatı’ kenar başlığına göre mahkeme; 3 adet ilk derece mahkemesi, istinaf dairesi, savcı ve hem dairelere hem de savcıya yardımcı olmak üzere yazı işlerinden oluşmaktadır (International Tribunal for the Former Yugoslavia [ITFY], Article 11). Daireler, her biri farklı devletin vatandaşı olmak üzere 16 bağımsız ve 9 ad litem hakimden oluşmaktadır. İlk derece mahkemelerinde 3 daimi ve 6 *ad litem* hakim bulunmaktadır. İstinaf mahkemesiyse, 5'i görev yapmak üzere sürekli bulunan 7 hakimden oluşmaktadır (ITFY, Article 12).

Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün 2-5. maddelerinde Mahkeme'nin yetkisine giren suçlar düzenlenmiştir. Bunlar; ‘1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin ihlali (ITFY, Article 2)’, ‘savaş kurallarının veya teamüllerinin ihlali (ITFY, Article 3)’, ‘soykırım (ITFY, Article 4)’ ve ‘insanlığa karşı suçlar (ITFY, Article 5)’dir.

1990'lı yıllarda sadece Yugoslavya'da değil, dünyanın farklı kıtalarında da insanlık suçları işlenmiştir. 1994 yılında Ruanda'da, ‘hutu’ların, ‘tutsi’lere yönelik fiilleri bu insanlık suçlarından biridir. 6 Nisan 1994 tarihinden itibaren Ruanda geçici hükümeti, ‘tutsi’lere yönelik tecavüz, yaralama, soykırım gibi uluslararası suçlara konu olabilecek fiilleri işlemiştir (Tezcan vd., 2014: 291). 1 Temmuz 1994 yılına kadar yaklaşık 800.000 ila

1.000.000 ‘tutsi’ sakatlanmış ve katledilmiştir. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, insan hakları ihlallerini araştırması için Ruanda’ya uzmanlar komitesi gönderilmesini önermiştir. 935 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla Ruanda’ya uzmanlar komitesi gönderilmiştir (Brouwer ve Smeulers, 2016: 19). Uzmanlar komitesinin raporu sonucunda, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 955 sayılı kararıyla, 1 Kasım 1994’te Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi’ni (*International Criminal Tribunal for Rwanda-ICTR*) kurmuştur (Klip ve Sluiter, 2005: 397).

Mahkeme’nin zaman bakımından yetkisi, 1 Ocak 1994-31 Aralık 1994 tarihleri arasında işlenen fiilleri kapsamaktadır (Statute of the International Tribunal for Rwanda [SITR], Article 1 and 7). Mahkeme, gerçek kişiler üzerinde yargı yetkisine sahiptir (SITR, Article 5). Mahkeme’nin yer bakımından yetkisi; Ruanda devletinin egemen olduğu yerler ve Ruanda vatandaşlarının Statü’de hüküm altına alınan suçları, komşu ülkelerde işledikleri yerlere kadar uzanmaktadır (SITR, Article 7). Statü’nün hüküm altına aldığı suçlar; ‘soykırım (SITR, Article 2)’, ‘insanlığa karşı suçlar (SITR, Article 3)’, ‘Cenevre Sözleşmeleri’nin ortak 3. maddesi ve Ek Protokol II’de yer alan suçlar (SITR, Article 3)’dır.

Nürnberg ile başlayan uluslararası mahkeme kurma çabası olumlu sonuç vermiş ve 160 ülkenin temsilcisi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 1997 yılında aldığı kararla, tam yetkili bir uluslararası ceza mahkemesi kurulması için 1998 yılında Roma’da bir araya gelmiştir (Tezcan vd., 2014: 298). Roma’da yapılan konferans sonucu Uluslararası Ceza Mahkemesi (*International Criminal Court [ICC]*)’nin kurucu sözleşmesi, ‘Roma Statüsü’ imzalanmıştır. Yeterli sayıda ülke Statü’yü imzaladıktan sonra, Statü, 1 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Konferansa katılım sağlayan devlet temsilcilerinin bir araya getirilmesi ve Statü’nün hazırlanmasında Birleşmiş Milletlerin etkisi olsa da hem Statü hem de Uluslararası Ceza Mahkemesi anlaşma temellidir. Ayrıca tarihte ilk defa uluslararası suçları yargılayacak daimi bir uluslararası ceza mahkemesi kurulmuştur (Keller, 2007: 191). Bu konuda Uluslararası Kamu Hukuku’nun olağanüstü bir olgu olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır (Plessis, 2010: 5).

Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin zaman bakımından yetkisi, Statü’nün yürürlüğe girmesinden sonraki zamanı kapsamaktadır (ICC, Article 11). Mahkeme, gerçek kişiler üzerinde yargı yetkisine sahiptir (ICC, Article 25/1). Mahkeme’nin yargılamakla görevli olduğu suçlar; ‘soykırım suçu (ICC, Article 5/1-a)’, ‘insanlığa karşı suçlar (ICC, Article 5/1-b)’, ‘savaş suçları (ICC, Article 5/1-c)’, ‘saldırı suçu (ICC, Article 5/1-d)’dur.

Uluslararası Ceza Mahkemesi; Statü önsözünün 10. paragrafında ve 1. maddede açıkça belirtildiği ve 17. maddede sonuçlarının düzenlendiği üzere, ulusal yargı yetkisini tamamlayıcı niteliktedir. Başka bir deyişle evrensel suçları yargılama hususunda devletler, öncelikli ve asli bir yetkiye sahiptirler. Herhangi bir devlet, evrensel suçlarla ilgili yargılama yaptığında, o devletin yargı organları hangi kararı vermiş olursa olsun, Uluslararası Ceza Mahkemesi yetkisiz kalacaktır. Ancak ulusal yargılama mercilerinin kovuşturma yapma konusunda isteksiz olmaları ya da buna gerçekten muktedir olmamaları halinde, Uluslararası Ceza Mahkemesi yargılama görevini yerine getirebilecektir (Önok, 2010: 9).

1999 yılında İngiltere’de görülen *Pinochet* davası da evrensel yargı yetkisi ilkesine dayanmaktadır. 1973-1990 yılları arasında kendi vatandaşlarına ve özellikle İspanyollar olmak üzere Şili’de bulunan diğer kişilere yönelik (Taulbee, 2009: 2) soykırım ve işkence dahil olmak üzere insan haklarını ihlal eden Şili eski Devlet Başkanı *Augusto Pinochet*, evrensel yargı yetkisi kapsamına giren bu fiillerinden dolayı suçlanmıştır (Kittichaisaree, 2001: 14). *Pinochet*, 1998 yılında tıbbi nedenlerle Londra’ya gitmiştir. İşlediği suçların evrensel yargı yetkisi kapsamında olduğu iddia edilerek, Birleşik Krallık makamları tarafından gözaltına alınmıştır. İngiltere’de tutuklanması neredeyse bir buçuk yıl sürmüştür. Bir buçuk yılın sonunda, başta ABD olmak üzere birçok ülkeden gelen siyasi baskıdan dolayı *Pinochet* serbest bırakılmıştır (Aishwarya, 2010: 9). Birleşik Krallık Mahkemesi’nin kararına göre; 1978 tarihli *State Immunity Act (Devlet Dokunulmazlığı Yasası)*’ın üçüncü bölümünde bulunan ‘Devlet Başkanları’ kenar başlıklı 20. madde, devlet başkanlarına ve ailesine diplomatik koruma sağlamaktadır. Diğer taraftan 1961 yılında imzalanan Viyana Sözleşmesi’nin 39/2 maddesi, devlet başkanlarının ayrıcalık ve bağımsızlıklarının görevleri sonrasında da devam ettiğini hüküm altına almıştır. Sonuç olarak; *Pinochet*, siyasi baskıların yanında hukuki sebeplerden dolayı da serbest bırakılmıştır (Bianchi, 1999: 239).

Londra Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla kurulan uluslararası ceza mahkemelerinin dışında; yine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından bazı ülkelerde uluslararası ceza mahkemeleri kurulmuştur. Bu mahkemeler; Doğu Timur, Sierra Leone, Kamboçya ve Irak’ta kurulmuştur. Mahkemelerin yapısı, diğer uluslararası ceza mahkemelerinden farklı olsa da yargılamakla görevli oldukları suçlar evrenselidir.

2000 yılında Doğu Timur'da; 'soykırım', 'savaş suçları', 'insanlığa karşı suçlar', 'cinayet', 'cinsel suçlar' ve 'işkence suçu'nu yargılamak üzere bir uluslararası ceza mahkemesi kurulmuştur. Mahkeme 3 adet ilk derece ve 1 adet istinaf dairelerinden oluşmaktadır. Mahkeme'de 3 hakim görev yaptı. Mahkeme'nin zaman bakımından yetkisi 1 Ocak 1999-25 Ekim 1999 tarihleri arasında işlenen fiilleri kapsamaktadır. Mahkeme'nin yer ve kişi bakımından yetkisi ise evrenselidir (Geib ve Bulinckx, 2006: 53 vd.).

2002 yılındaysa *Sierra Leone*'da uluslararası ceza mahkemesi (*Special Court Sierra Leone-SCSL*) kurulmuştur. Bu mahkeme, 3 hakimden oluşan ilk derece ve 5 hakimden oluşan istinaf dairelerinden oluşmaktadır. Bu mahkeme, 'savaş suçları' ve 'insanlığa karşı suçlar'ı yargılamak üzere kurulmuştur. Mahkeme'nin zaman bakımından yetkisi, 30 Kasım 1996 tarihi ve sonrasında işlenen fiilleri kapsamaktadır (Jalloh, 2011: 403). Mahkeme, gerçek kişiler üzerinde yargı yetkisine sahiptir. Yer bakımından yetkisi ise *Sierra Leone'dur* (Geib ve Bulinckx, 2006: 53 vd.).

2003 yılında ise Kamboçya'da uluslararası ceza mahkemesi kurulmuştur. Bu mahkeme; 'soykırım', 'savaş suçları' ve 'insanlığa karşı suçlar'ı yargılamakla görevlendirilmiştir. Mahkeme; 1 adet ön daire, 5 hakimden oluşan 1 adet ilk derece ve 7 hakimden oluşan İstinaf dairelerinden oluşmaktadır. Mahkeme'nin zaman bakımından yetkisi, 17 Nisan 1975-6 Ocak 1979 tarihleri arasında işlenen fiilleri kapsamaktadır. Mahkeme, gerçek kişiler üzerinde yargı yetkisine sahiptir: Özellikle üst düzey liderler ve kıdemli yöneticilerdir. Yer bakımından yetkisi ise Kamboçya'dır (Geib ve Bulinckx, 2006: 53 vd.).

2003 yılındaysa Irak'ta uluslararası ceza mahkemesi kurulmuştur. Bu mahkeme; 'soykırım', 'savaş suçları' ve 'insanlığa karşı suçlar'ı yargılamakla görevlendirilmiştir. Mahkeme; 5 hakimden oluşan ilk derece ve 9 hakimden oluşan İstinaf dairelerinden oluşmaktadır. Mahkeme'nin zaman bakımından yetkisi, 17 Temmuz 1968-1 Mayıs 2003 tarihleri arasında işlenen fiilleri kapsamaktadır (Sceats, 2005: 4). Mahkeme, gerçek kişiler üzerinde yargı yetkisine sahiptir. Yer bakımından yetkisi ise Irak; ayrıca Irak'ın, İran'a ve Kuveyt'e karşı savaşları ile bağlantılı olarak işlenen suçlar dahil olmak üzere herhangi bir yerdir (Geib ve Bulinckx, 2006: 53 vd.).

Günümüze kadar evrensel yargı yetkisinin dünyada yayılmasıyla birlikte, Avrupa'da devlet başkanlarına karşı açılan davalarda çoğalmıştır. 2006 yılında İspanya, Tibet'teki soykırımdan dolayı eski Çin Cumhurbaşkanı *Jiang Zemin* ve Başbakan *Li'ye* karşı bir ceza davası başlatmıştır. 2009 yılında bazı Iraklı vatandaşlar, 1991-2003 yılları arasında Irak'ın bombalanması sırasında işlenen; 'savaş suçları', 'insanlığa karşı suçlar' ve 'soykırım suçu' için Amerika Birleşik Devletleri eski Başkanları'ndan, Başkan yardımcılarında ve 4 İngiliz Başbakanı'ndan İspanya Mahkemesi'nde şikayetçi olmuşlardır (Hoover, 2011: 3).

Son olarak; 22-27 Eylül 2009 tarihinde İstanbul'da toplanan 18. Uluslararası Ceza Hukuku Kongresi, evrensel yargı yetkisinin kapsamını belirlemiştir. Kongre'de alınan karara göre; devletler bir bütün olarak, Roma Statüsü'nde yer alan suçları, evrensel yargı yetkisi kapsamında ceza kanunlarında yer vermelidir. Statü'de yer almayan suçlar ise evrensel yargı yetkisi kapsamı dışında tutulmalıdır (Revue internationale de droit pénal, 2015: 435).

3. Evrensellik İlkesi'nin Ortaya Çıkış Nedenleri

Bir devletin yargı yetkisi, mevcut bağlamda, kişilerin davranışlarını ve mülkiyeti kendi yasalarına göre düzenleme yetkisine atıfta bulunmaktadır. Yargı yetkisi, üniter bir kavram değildir. Aksine yargı yetkisini iki açıdan ele almak gerekir: Emretmek ve uygulamak. Bir devlet, ceza hukuku bağlamında; anayasa, kanun ve yargı kararlarıyla emretme yetkisini kullanır. Kolluk kuvvetleri ve mahkemeler aracılığıyla da emrin infazını gerçekleştirir (O'Keefe, 2004: 736).

Devletler bu yetkilerini, hukuken kendi alanlarında egemen güç oldukları için kullanırlar. Devlet; kendi karasal sınırları, karasuları, hava sahası içinde ceza yasalarını ihlal edenleri mülk ilkesine dayanarak yargılarken; başka devletin sınırları içerisinde kendi yasalarına göre suç işlemiş uyuşandaki faili veya suça uğramış mağduru korumak için suç işleyen faili yargılama isteğinde olur.

Devletlere, mülkiyet veya milliyet (uyruklu) ilkelerinden ayrılma konusundaki istisnai yetkinin (evrensel yargı yetkisi) arkasındaki mantık ise, tüm devletleri etkileyen bir suç türüne karşı birlikte mücadele etme gereğidir. Dolayısıyla, evrensel yargı yetkisi tüm devletlerin ve insanların ortak kaygılarına dayanmaktadır (Aishwarya, 2010: 2).

Nitekim açık denizlerde işlenen korsanlık suçu tarih boyunca döngüsel bir fenomen olmuştur. Yüzyıllar öncesinde dahi bu suç tipini oluşturan fiiller, suçun evrenselliğinden bahisle, tüm devletler tarafından kovuşturulmaktaydı. Devletlerin veya devlet dışı örgütlerin korsanlıkla ilgili ortak kaygıları, bugün dahi,

sözleşmeler yoluyla bu tip fiillere önlem alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu sözleşmeler, bugün, Somali açıklarında işlenen korsanlık suçlarının yadsınamaz gerçeklerini göstermektedir (Baniela ve Rios, 2012: 693).

Evrensel yargı yetkisi ilkesi'nin devletlerin ortak çıkar ve kaygılarını giderici yönünün dışında bütün insanlığı ilgilendiren yönü de vardır. I. Dünya Savaşı'yla birlikte toplu ölümlerin ortaya çıkması, II. Dünya Savaşı esnasında bir topluluğa uygulanan soykırım, bazı devlet başkanlarının devletin sınırları içinde veya dışında bulunan bazı gruplara yönelik uyguladığı yaygın ve sistematik soykırım, insanlığa karşı suçlar, barışa karşı suçlar; bazı devlet görevlilerinin de uluslararası suçları işledikleri yukarıda belirtilmiştir. İşlenen bu suçlar insan haklarına karşı ve bütün insanlığa yönelik işlenmiş suçlar olarak ele alınmalıdır. Çünkü uluslararası suçlar, insanlığın vicdanını yaralamaktadır. Başka bir deyişle; uluslararası suçlarda mağdur, tüm insanlardır. Bu açıdan uluslararası suçların yargı yetkisi kapsamına alınması iki sonuç doğurmaktadır. İlkin, insan haklarına yönelik işlenen bu suçların yasal olmadığı-olmayacağı ortaya çıkmıştır. Aksi durumda insanlığın vicdanını yaralayan bu suçlar, birileri tarafından işlenmeye devam edecektir. İkinci sonuç ise; uluslararası suçları işleyen ve geçmişte yargılanamayan devlet başkanları ve görevlileri evrensel yargı yetkisi ile yargılanmaya başlamıştır. Klasik yargı yetkisi ilkeleri ile 'hukuki veya fiili' nedenlerle yargılama kapsamına alınamayan insan haklarına yönelik bu suçlar ve suçları işleyen kişiler, evrensel yargı yetkisi ilkesiyle birlikte artık yargılanabilecektir.

4. Evrensellik İlkesi'nin Tanımı

Evrensel (*universal*) veya evrensellik (*universality*) kelimeleri latince kökenlidir. Evrensellik, her yerde vardır ve hüküm sürer. Dolayısıyla evrenselliğin az çok, her şeyle ilişkisi, uzantısı ve uygulanabilirliği vardır (Kotzur, 2005: 203). Evrenselliğin bu özelliği egemenlik ilkesiyle de ilintilidir. Yargı yetkisi de egemenliğin bir 'yönü' ya da 'tezahürü' olarak kabul edilir (Hovell, 2018: 12).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Sekizinci Komite'nin raporunda yer alan bir tanıma göre evrensel yargılama ilkesi; klasik olarak, suçun işlendiği yere, failin veya mağdurun vatandaşlığına bakılmaksızın, bir devletin belirli suçlarla ilgili olarak cezai işlem başlatmasına izin veren veya zorunlu kılan yasal bir ilkedir (United Nations, 2009: 10).

Inazumi'ye göre, evrensel yargı yetkisi İlkesi; bir devletin, suçun işlendiği yere bakılmaksızın failin veya mağdurun vatandaşlığından bağımsız, belirli ciddi suçlarla ilgili olarak cezai işlem başlatmasına veya zorunlu olarak bu yükümlülüğü yerine getirmesine denir (Inazumi, 2005: 25).

Jennifer'a göre, evrensel yargı yetkisi İlkesi; failin, mağdurun uyruğu veya suçun yeri neresi olursa olsun, bir devletin, insanlığı ilgilendiren ciddi suçları kovuşturması ve cezalandırması anlamına gelir (Jennifer, 2012: 35).

Tezcan, Erdem ve Önok'a göre, evrensel yargı yetkisi İlkesi; insanlığın ortak değerlerine yönelik işlenen bir suçun cezasız kalmaması için, mülklik, şahsılık ve gerçeklik ilkelerine göre yetkili sayılmayan bir devletin adaleti sağlamak amacıyla, suçun nerede ve kim tarafından işlendiğine bakılmaksızın, işlenen suçun yargılmasında kendini yetkili saymasına denir (Tezcan vd., 2014: 122).

Acer ve Kaya'ya göre evrensellik ilkesi; bir devletin, suçun işlendiği yer, kimin tarafından işlendiği ve etkilerine bakılmaksızın sadece suçu işleyenin kendisi tarafından yakalanmış olmasına dayanarak yakaladığı bu kişi üzerinde cezai yetkisini kullanabilmesini ifade eder (Acer ve Kaya, 2010: 124).

Doktrinde yapılan bu tanımlara rağmen devletler tarafından kabul edilen ortak bir tanım yoktur. Hatta uluslararası sözleşmeleri imzalayan bazı devletler, bu sözleşmelerde yer alan suçları iç hukuklarına aktarmamaktadır. Örneğin, 2004 yılında, bir Uganda vatandaşının işlediği 'savaş suçları' nedeniyle yargılama faaliyeti gerçekleştiren Danimarka ceza mahkemesi, faili, 'silahlı soygun' ve 'kaçırma' fiillerinden suçlandırmıştır (Hoover, 2011: 1).

Ortak bir tanımın yapılamamasına karşın doktrinde verilen tanımlardan yola çıkarak evrensel yargı yetkisi ilkesinin unsurları şöyle sıralanabilir:

- a. Failin vatandaşlığının bir önemi yoktur (Damgaard, 2008: 61).
- b. Mağdurun vatandaşlığının bir önemi yoktur (Ratner, 2015: 280).
- c. Suç oluşturan fiilin işlendiği yerin neresi olduğu önemli değildir (Stuart ve Simons, 2009: 182).
- d. Suçun etkisinin önemine bakılmaz (Moore, 2012: 31).
- e. Suç, ciddi olmalıdır (Sriram, 2005: 15).
- f. Suç, insanlığın ortak değerlerine yönelik olmalıdır. Çünkü evrensel yargı yetkisi İlkesi insani değerleri korumaya yönelik uygulanan bir ilkedir (Ramdhas, 2018: 4).
- g. Suç, insanlığın ve devletlerin ortak güvenliğine yönelik olmalıdır.

h. Mülkîlik, kişîsellik ve gerçeklik ilkelerinin dışında bir yetki ilkesine yani evrensel yargı yetkisi ilkesine uygun düşmelidir (İçel, 2004: 145).

i. Yargılamada amaç, evrensel adaleti sağlamak olmalıdır (Tezcan vd., 2014: 122).

j. Devlet ya kendi isteğiyle muhakeme sürecini başlatmalı ya da adaleti gerçekleştirmek için kendini bununla yükümlü tutmalıdır (Thompson, 2015: 72).

Evrensel yargı yetkisi ilkesi; yukarıda sıralanan unsurlarına göre, insanlığın ortak değerlerine, devletlerin ortak çıkar ve güvenliğine yönelik işlenen bir suçun cezasız kalmaması ve evrensel adaleti sağlamak amacıyla; failin, mağdurun uyuşmasına ve suçun işlendiği yere bakılmaksızın; muhakeme sürecinin başlatılabilmesi için bir devletin mülkîlik, kişîsellik ve gerçeklik ilkelerinin dışında bir ilkeyle (evrensellik), ya uluslararası toplum tarafından (sözleşme, teamül vb.) ya da kanunlarında kendini yetkili sayması, şeklinde tanımlanabilir.

Buna karşın doktrinde temsile dayalı yargı yetkisini, evrensel yargı yetkisi ilkesinin içerisinde (Tezcan vd., 2014: 129) ele alan yazarlar da vardır.⁷ Temsile dayalı yargı yetkisi ilkesi, suçluların fiili veya hukuksal nedenlerle geri verilememesi sebebiyle mülkîlik, kişîsellik ve korunma ilkeleri uyarınca yetkili devletin harekete geçemediği durumlarda, failin o anda bulunduğu ülke tarafından yargılanmasını ifade etmektedir (Ercan, 2016: 44).

Temsile dayalı yargı yetkisini, ikincil nitelikte bir yargı yetkisi olarak değerlendirmek gerekir (Tezcan vd., 2014: 130). Bir suç; mülkîlik, kişîsellik, korunma ilkesi kapsamında değilse evrensel yargı yetkisi ilkesi kapsamındadır. Fakat geçmişten günümüze; birçok kongre, toplantı ve sözleşmelerde evrensel suçlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Nitekim Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurucu sözleşmesi olan Roma Statüsü'nde de evrensel suçlar⁸ tespit edilmiştir. Ayrıca devletler, iç hukuklarında tek yanlı evrensel suçlara da yer vermiştir.⁹ Dolayısıyla işlenen suç; mülkîlik, kişîsellik, korunma veya evrensel yargı yetkisi ilkeleri kapsamına girmiyorsa failin cezasız kalmaması için temsile dayalı yargı yetkisi kurumu işletilebilir. Temsile dayalı yargı yetkisinin ikincil nitelikte olması bu anlamı taşımaktadır. Başka bir deyişle, temsile dayalı yargı yetkisi ilkesi, uluslararası cezanın yer bakımından uygulanmasına hakim olan diğer ilkeler gibi tamamlayıcı bir niteliğe sahiptir.¹⁰ Ancak ileri sürülen bu tezin, 'hangi tip suç ve sözleşmeler' bakımından geçerli olduğu sonuç bölümünde ortaya koyulacaktır.

Evrensel yargı yetkisi ile temsile dayalı yargı yetkisi arasındaki diğer bir fark ise; bu ilkelerin hem hukuki olarak hem de uygulamada farklılık göstermesidir. Evrensel yargı yetkisi ilkesinde, fail doğrudan yargılanabilirken; temsile dayalı yargı yetkisi ilkesinde öncelikle failin iadesi gerekmektedir (Ercan, 2016: 44). Örneğin; fail bir savaş suçu işlemişse, herhangi bir devlet faili yargılayabilmektedir. Ancak fail; uyuşunda olmadığı bir ülkede, yabancı bir kişiyi öldürmüşse, failin öncelikle iadesi gerekir. Fail iade edilmezse, tutulduğu yer devleti tarafından yargılanabilir.

Evrensel yargı yetkisi ile temsile dayalı yargı yetkisi arasındaki diğer bir fark; evrensel yargı yetkisi ilkesine göre, failin, yargılama yapma isteği bulunan devlette bulunma veya tutulma gibi bir zorunluluğunun olmamasıdır. Yargılama yapılacaksa failin mevcudiyetine gerek yoktur. Ancak temsile dayalı yargı yetkisi ilkesinde, bir devletin faili yargılama isteği varsa, bu durumda failin o devlette bulunması zorunludur. Yukarıda da ifade edildiği gibi öncelikle failin iadesi gerekir. İade talebi kabul edilmiyorsa, failin tutulduğu yer devleti yargılama yapabilir (Aishwarya, 2010: 3).

Kabul etmek gerekir ki; failin, evrensel yargı yetkisi ilkesine göre yargılanabilmesi için, failin işlendiği devletin ceza kanunlarına göre suç oluşturması gerekmez. Çünkü failin suç olması gerçeği, uluslararası sözleşmelerde veya uluslararası teamüllerde varlığını korumaktadır. Ancak temsile dayalı yargı yetkisi ilkesine göre; fiil, failin iade edileceği devletin ceza kanunlarına göre suç oluşturması gerekir (Turhan, 2005: 201).

Evrensel yargı yetkisi ile temsile dayalı yargı yetkisi arasındaki son farksa, failin uyrukluğudur. Evrensel yargı yetkisi ilkesine göre yargılama yapabilmek için failin uyrukluğunun bir önemi yoktur (Damgaard, 2008: 61). Burada dikkat edilmesi gereken husus; fail vatandaşa, evrensel yargı yetkisine göre suç

⁷Yazarlar için bkz. Aishwarya, 2010: 3; Aydın, 2011: 141; Artuk vd., 2015: 322; Demirbaş, 2014: 174.

⁸Mahkemenin yargı yetkisine giren suçlar: (a) Soykırım suçu; (b) İnsanlığa karşı suçlar; (c) Savaş suçları; (d) Saldırı suçu (Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, m. 5/1).

⁹Bkz. Türk Ceza Kanunu m. 13, İtalya Ceza Kanunu m. 7/5.

¹⁰Doktrinde temsile dayalı yargı yetkisini, cezanın yer bakımından uygulanmasına hakim olan diğer ilkelerden ayrı olarak ele alan yazarlar için bkz. Piper, 2012: 15; Aust, 2010: 44 vd.; Özgenç, 2012: 831. Tezcan vd., 2014: 129; Ercan, 2016: 44; Hakeri, 2013: 81; Hafizoğulları ve Özen, 2010: 48.

işlemiş olsa bile, öncelikli olarak mülkilik ilkesine göre yargı yetkisi ihdas edilmesidir. Ancak temsile dayalı yargı yetkisi ilkesine göre, tutulduğu devletin uyruğunda olmayan failin, öncelikle iadesi gerekir. İade talebi kabul edilmezse, failin tutulduğu devlet, yargılama faaliyetini gerçekleştirebilir. Buna göre; fail, temsile dayalı yargı yetkisine göre yargılama faaliyeti gerçekleştirecek devletin uyruğunda değildir. Fail, temsile dayalı yargı yetkisi ilkesine göre yargılama faaliyeti gerçekleştirecek devletin vatandaşı olsaydı; temsile dayalı yargı yetkisine göre değil, aktif kişisel ilkesine göre yargılanması gerekirdi. Bu farklılık mağdur için de geçerlidir. Mağdur, temsile dayalı yargı yetkisine göre yargılama faaliyeti gerçekleştirecek devletin uyruğunda ise; bu durumda fail, temsile dayalı yargı yetkisine göre değil, pasif kişisel ilkesi çerçevesinde yargılanması gerekir.

Son olarak, bu çalışmanın konusuna ilişkin yapılan bazı yayınlarda dikkat çeken ve açıklanması gereken bir husus da; ‘geniş (sınırlanmamış-mutlak) ve dar (sınırlanmış-şartlı) evrensel yargı yetkisi ilkesi’ kavramlarıdır. Bazı yazarlar, Uluslararası Ceza Hukuku’nda veya iç hukukta bu kavramlara yer vermektedir. ‘Sınırlanmamış (geniş-mutlak) evrensel yargı yetkisi ilkesi (Şahin, 2015: 114)’, iç hukukta, tek yanlı evrensellik ilkesini ifade etmektedir. Uluslararası Ceza Hukuku’ndaysa, ‘mutlak evrensellik ilkesi’ni ifade eder. Buna göre doktrinde kullanılan; ‘geniş’, ‘sınırlanmamış’, ‘mutlak’ veya ‘tek yanlı evrensel yargı yetkisi’ kavramları, evrensellik ilkesini ifade etmektedir. ‘Sınırlanmış (dar-şartlı-ikame) evrensel yargı yetkisi ilkesi’ye, iç hukukta, temsile dayalı yargı yetkisi ilkesini ifade etmektedir. Uluslararası Ceza Hukuku’ndaysa, ‘dar veya şartlı evrensellik ilkesi’ olarak ifade edilmektedir (Aishwarya, 2010: 3). Buna göre doktrinde kullanılan; ‘sınırlanmış’, ‘dar’, ‘şartlı’ veya ‘ikame’ kavramları, temsile dayalı yargı yetkisini ifade etmektedir. Bazen de ‘sınırlanıl(ma)mış’ kavramı; mülkilik, kişisel ve korunma ilkelerinin kapsamlarının sınırlarına karşılık, evrensellik ilkesinde böyle bir kapsam sınırlandırmasının olmadığını ifade etmek için kullanılmıştır (Şahin, 2015: 129).

5. Sonuç

Bu bölümde, uluslararası suç ve sınıraşan suç kavramlarının tanımları kısaca yapıldıktan sonra ulaşılmak istenen amaç bakımından; bu kavramların evrensel yargı yetkisi ilkesi ve temsile dayalı yargı yetkisi ilkesiyle bağlantıları irdelenecektir. Bunun sonucunda ise doktrinde evrensel yargı yetkisi ilkesine örnek gösterilen bazı sözleşmelerin gerçekte öyle olmadığı ve uluslararası ceza hukukunun yer bakımından uygulanmasına hakim olan ilkeler dikkate alındığında, bu sözleşmelerin; mülkilik, kişisel, korunma veya temsile dayalı yargı yetkisi ilkesi kapsamında olduğu tespit edilecektir.

Uluslararası toplumu tehdit eden, uluslararası toplumun ortak çıkar ve değerlerine yönelik fiillerle uluslararası düzeni bozan, uluslararası toplumu tümüyle mağdur ettiği düşünülen, uluslararası ağır ihlaller içeren (Külçür, 2016: 12), uluslararası hukuku doğrudan doğruya ihlal sonucu bireysel cezai sorumluluk doğuran fiillere ‘uluslararası suç (dar)’ denir (Tezcan vd., 2014: 37).

Faillerden en az birinin devlet dışı bir görevli olması halinde veya uluslararası suçların dışında kalan; bilginin, paranın, fiziksel eşyaların, somut veya soyut nesnelere (Değirmenci, 2013: 243) ulusal sınırları aşan, birçok devletin ulusal hukukunu çiğneyen, başka ülkeler üzerinde de etkili olan suçlara ise ‘sınıraşan suç (geniş-sözleşme suçları)’ denir (Tezcan vd., 2014: 42).

Uluslararası suçlar, uluslararası mahkemelerin kurucu sözleşmelerinde veya kararlarında yer alan ve uluslararası mahkemeler tarafından yargılanan birey(ler) için uygulama imkanı bulan suç tipleridir. Örneğin, Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin kurucu sözleşmesi Roma Statüsü’nde yer aldığı üzere; ‘soykırım’, ‘insanlığa karşı suçlar’, ‘barışa karşı suçlar’ ve ‘savaş suçları’ böyledir.

Sınıraşan suçlar ise, uluslararası sözleşmelerde yer alan ancak usul ve esasının devletlerin iç hukukuna bırakıldığı suçlardır (Tezcan vd., 2014: 43). Örneğin, Tedhişçiliğin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi madde 1’de tahdidi olarak sayılan terör suçlarının yargılama faaliyeti, Sözleşmeyi imzalayan devletlere bırakılmıştır. Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme’nin 3. maddesinde de hangi fiillerin suç sayılacağı hükme bağlanmış olsa da yargılama faaliyeti devletlerin iç hukukuna bırakılmıştır. Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Hakkında Sözleşme’nin 4/1 maddesinde yer alan “*Her Akit Devlet, suç ve suçlu olduğu iddia edilen şahıs tarafından suçla murtabit olarak yolcu ve mürettebata karşı girişilen her türlü diğer şiddet hareketleri hakkında kendi kaza yetkisini tespit için gerekli tedbirleri alacaktır.*” hükmüyle Sözleşmede geçen suçun yargılanması için alınacak tüm tedbirler, Sözleşmeye taraf devletlere bırakılmıştır. Keza Montreal Sözleşmesi de aynı hükme yer vermiştir (Montreal Sözleşmesi, m. 5). Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi (AKTÖS)’nin 5/2, 6/2 ve 7/2 maddelerinde yer alan terör suçları için alınacak tedbirlerde Sözleşmeye taraf devletlerin iç hukuklarına

bırakılmıştır. Bu sözleşmeler yargı yetkisi ihdasını taraf devletlere bıraktığı için, bu sözleşmelerde yer alan suç tipleri sınıraşan suçlardır.

Sınıraşan suçlar kapsamında olan ve doktrinde de ‘evrensellik ilkesi’ kapsamında örneklendirilen yukarıdaki sözleşmelerin, yargı ihdası bakımından, gerçekte temsile dayalı yargı yetkisi ilkesi kapsamında değerlendirilmesi gerektiği; temsile dayalı yargı yetkisinin özellikleriyle birlikte irdelenerek aşağıda ortaya koyulacaktır.

Temsile dayalı yargı yetkisinin özelliklerinden birincisi; suçlu yakalandığında, öncelikle iade için hukuki işlemlerin başlatılmasıdır. Fail iade edilmezse, cezasız kalmaması için yakalandığı yer devleti tarafından yargılanır. Sınıraşan suçların bulunduğu uluslararası sözleşmelerde bu durum, ‘*aut dedere aut judicare (iade et ya da yargıla)*’ şeklinde yerini almıştır. Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi’nin ‘iade et ya da yargıla’ kenar başlıklı 18. maddesinde; öncelikle iade işlemlerinin başlatılacağı, failin iadesi kabul edilmez veya fail iade edilmezse, yakalandığı yer devleti tarafından cezai kovuşturma başlatılacağı hüküm altına alınmıştır. Yine iade hususu; Tedhişçiliğin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi’nin 6/1, Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme’nin 6/4, Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Hakkında Sözleşme’nin 4/2, *Montreal* Sözleşmesi’nin 5/2 maddelerinde de aynı şekilde hüküm altına alınmıştır. Yukarıda ele alınan sözleşmelerde yer alan sınıraşan suçların öncelikle iadeye konu edilmesi, temsile dayalı yargı yetkisinin özelliği ile bağdaşmaktadır.

Temsile dayalı yargı yetkisinin ikinci özelliği ise; faili yargılayabilmek için, tutulduğu devlette bulunma zorunluluğunun olmasıdır. Bu durumda, öncelikle failin iadesi gerekir. İade edilmezse, failin tutulduğu yer devleti faili yargılamalıdır. Bu çalışmada irdelenen uluslararası sözleşmeler de gözaltına alma ve tutuklama gibi koruma tedbirlerine yer vermektedir. Örneğin; *Montreal* Sözleşmesi’nde, “ suçlunun veya sanığın ülkesinde bulunduğu herhangi bir Akit Devlet onu gözaltına alacak veya muhafazasını sağlayacak diğer tedbirleri alacaktır. Gözaltına alma ve diğer tedbirler o devletin hukuku uyarınca olacak(*Montreal* Sözleşmesi, m. 6/1).” hükmü bulunmaktadır. Bazı sınıraşan suçların bulunduğu sözleşmelerdeyse, koruma tedbirlerine yer verilmemekte, ancak adli yardımlaşma sözleşmelerine atıfta bulunmaktadır. Atıfta bulunan adli yardımlaşma sözleşmelerindeyse gözaltı ve tutuklama gibi koruma tedbirleri bulunmaktadır. Örneğin, Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi’nde, koruma tedbirlerine ilişkin bir hüküm yoktur. Ancak Sözleşme’nin 17. maddesinde ‘cezai konularda uluslararası işbirliği’ hükümlerine yer verilmiştir. Buradan bir örnekle; Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Avrupa Sözleşmesi’nin 11. maddesinde, “*tutuklu kişinin mahkeme huzurunda hazır bulundurulması*” yer almaktadır. Dolayısıyla yukarıda irdelenen sözleşmelerde yer alan bu hükümler, temsile dayalı yargı yetkisi ilkesinin bu özelliğiyle de bağdaşmaktadır.

Temsile dayalı yargı yetkisinin üçüncü özelliği ise; sınıraşan suçların bulunduğu uluslararası sözleşmelerde hükme bağlanan suçların, sözleşmelere taraf devletlerin iç hukuklarında ihdas edilmesi zorunluluğudur. Bu sözleşmelere taraf devletler, faili (eğer failin iadesi kabul edilmezse) ancak bu şekilde yargılayabilirler. Örneğin, Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi’nin 5, 6 ve 7. maddelerinin 2. fıkralarında: Sözleşmede yer alan terör suçlarının, “*Sözleşmeye taraf devletlerin iç hukuklarında ihdas etmesinin*” zorunlu olduğu vurgulanmıştır. Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme’nin 5. maddesinde, Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Hakkında Sözleşme’nin 2. maddesinde ve *Montreal* Sözleşmesi’nin 5. maddesinde benzer hükümlere yer verilmiştir. Buna mukabil failin yargılanması için; evrensel yargı yetkisi kapsamında bulunan suçların, iç hukukta ihdas edilmesine gerek yoktur. Örneğin, yukarıda da tespit edildiği üzere; Roma Statüsü’ne taraf olan Danimarka ve Norveç, Statü’de yer alan suçları iç hukuklarında ihdas etmemişlerdir. Sonuç olarak; yukarıda irdelenen sözleşmelerde yer alan bu hükümler, temsile dayalı yargı yetkisi ilkesinin bu özelliğiyle de bağdaşmaktadır.

Bütün bu bilgiler ışığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Uluslararası suçlar, bir sözleşme veya kararla belirlenip bireysel uluslararası cezai sorumluluğu doğuran ve yargılaması uluslararası ceza mahkemelerince gerçekleştirilen suçlardır. Elde edilen verilere göre, bu özelliklere sahip suçlar, evrensel yargı yetkisi ilkesi kapsamındayken; bu özelliklere sahip olmayan ancak uluslararası sözleşmelerde yer alan sınıraşan suçlar, evrensel yargı yetkisi kapsamında değildir. Nitekim, 18. Uluslararası Ceza Hukuku Kongresi de Roma Statüsü’nde yer alan suçların dışındaki bütün suçların, evrensel yargı yetkisi kapsamı dışında tutulması gerektiği yönünde karar almıştır.

2. Sınıraşan suçlar ise, uluslararası sözleşmelerle belirlenip; yargılama faaliyetinin usul ve esaslarının sözleşmeye taraf devletin iç hukukuna bırakıldığı suçlardır. Bu suçlar, bazı yazarlar tarafından evrensel yargı yetkisi kapsamında değerlendirilmektedir. Fakat yargı yetkisi ihdası bakımından sınıraşan suçlar, evrensel yargı

yetkisi çerçevesinde değerlendirilemez. Sınıraşan suçlar, uluslararası bir sözleşmenin varlığı neticesinde evrensel nitelik taşıyabilir. Bu noktada evrensel yargı yetkisi ve temsile dayalı yargı yetkisi arasındaki çizgi bulanıklaşıyor (Piper, 2012: 15) olsa da sınıraşan suçların bulunduğu uluslararası sözleşmelerin ‘yargı yetkisi’ kenar başlıkları irdelendiğinde, bu tip suçları, evrensel yargı yetkisi kapsamında değil; ilgili uluslararası sözleşmelerde yer alan yetki ilkeleri kapsamında değerlendirmek gerektiği ortaya çıkmaktadır. Buna göre; bu çalışmada ele alınan sözleşmelerde yer alan yargı yetkisi ilkelerinin uygulama sırası şöyledir:

a. Suç, sözleşmeye taraf devletlerin topraklarında işlendiği zaman mülkilik ilkesi uygulanır (AKTÖS, m. 14/1-a; Montreal Sözleşmesi, m. 5/1-a; Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme, m. 6/1-b; Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Hakkında Sözleşme, 4/1-b).

b. Suç, sözleşmeye taraf bir devletin bayrağını taşıyan gemi veya uçağında işlendiğinde farazi anlamda ülke sayılan bu yerler için mülkilik ilkesi uygulanır (AKTÖS, m. 14/1-b; Montreal Sözleşmesi, m. 5/1-b; Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme, m. 6/1-a; Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Hakkında Sözleşme, 4/1-a).

c. Suç, sözleşmeye taraf bir devletin vatandaşı tarafından işlenmişse kişisellik ilkesi uygulanır (AKTÖS, m. 14/1-c; Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme, m. 6/1-c).

d. Suç, devletin tesislerine veya devleti bir şeyi yapmaya veya yapmaktan alıkoymaya yönelik işlenirse korunma ilkesi uygulanır (AKTÖS, m. 14/2-b; Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme, m. 6/2-c).

e. Sınıraşan suçların hükme bağlandığı ve yukarıda sözü edilen sözleşmelerde a, b, c ve d maddeleri uygulanmadığı takdirde, evrensel yargı yetkisi ilkesi değil temsile dayalı yargı yetkisi ilkesi uygulanır.

3. Diğer taraftan sınıraşan suçlar, birden fazla devleti ilgilendiren ve uluslararası bir sözleşme yoluyla hükme bağlanan suçlardır. Bu bakımdan evrensel bir nitelik taşıdığı kabul edilebilir. Ancak sınıraşan suçlar, yukarıda da ortaya koyulduğu üzere, uluslararası suçlardan birçok yönde farklılıklar içermektedir. Kaynağını yalnızca uluslararası sözleşmelerden alması veya birden fazla devleti ilgilendirmesi sınıraşan suçların, evrensel yargı yetkisi kapsamında olduğunu göstermemektedir. Nitekim bazı yazarlar, bu ayrımı vurgulamak için sınıraşan suçları, ‘yarı-evrensel suçlar’ olarak adlandırmışlardır (Aust, 2010: 44 vd.).

Sonuç olarak; uluslararası mahkemelerin kurucu sözleşmeleri veya kararlarında bulunan, uluslararası ceza mahkemelerde bireylerin yargılanmasını sağlayan uluslararası suçlar evrensel yargı yetkisi ilkesi kapsamındadır. Dolayısıyla; uluslararası suçlarda yargı yetkisi ihdas edilirken, evrensel yargı yetkisi ilkesi kapsamında olmalıdır. Sınıraşan suçlar da uluslararası sözleşmeler yoluyla hükme bağlandığından doktrinde belirtildiği gibi yarı-evrensel olarak nitelendirilebilir. Ancak sınıraşan suçlarda yargı yetkisi ihdas edilirken her bir sözleşme ayrı ayrı irdelenmeli ve ‘yargı yetkisi’ kenar başlıklarının altında yer alan yetki ilkelerine göre yetkinin türü belirlenmelidir. Başka bir deyişle, uluslararası suçların bulunduğu sözleşmelerin dışında yer alan ve sınıraşan suçları hükme bağlayan sözleşmeler de; mülkilik, kişisellik ve korunma ilkeleri devletler tarafından ihdas edilemiyorsa, temsile dayalı yargı yetkisi ilkesine göre yargı yetkisi ihdas edilmelidir. Nitekim, Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi, *Montreal Sözleşmesi*, *Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme* ve *Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Hakkında Sözleşme* irdelendiğinde, bu sözleşmelerin evrensellik ilkesi kapsamında değil, ‘yargı yetkisi’ kenar başlıklarında belirtilen ilkelere göre yargı yetkisi ihdasının yapılması gerektiği; bu ilkeler uygulanmadığı durumda da evrensellik ilkesi değil temsile dayalı yargı yetkisi ilkesine göre yargı yetkisinin ihdas edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Acer, Y. ve İ. Kaya (2010). *Uluslararası Hukuk: Temel Ders Kitabı*. Ankara: USAK Yayınları.
- Akande, D. (2009). *The Oxford Companion to International Criminal Justice*. (Ed. Antonio Cassese). New York: Oxford University Press.
- Artuk, M. E., A. Gökçen ve A. C. YENİDÜNYA (2015). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Aust, A. (2010). *Handbook of international Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Aydın, D. (2011). "Ceza Kanunlarının Yer Yönünden Uygulanması". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (94), 131-148.
- Baniela, S. I. ve J. V. Rios. (2012). "Piracy in Somalia: A Challenge to The International Community". *The Journal of Navigation*, 65, 693-710.
- Baroni, F. (2000). "The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia and Its Mission to Restore Peace". *Pace International Law Review*, 12(2), 233-252.
- Bassiouni, M. C. (2001). "Universal Jurisdiction for International Crimes: Historical Perspectives and Contemporary Practice". *Virginia Journal of International Law*, 42(1), 82-157.
- Bianchi, A. (1999). "Immunity versus Human Rights: The Pinochet Case". *European Journal of International Law*, 10(2), 237-277.
- Boot, M. (2002). *Nullum Crimen Sine Lege and the Subject Matter Jurisdiction of the International Criminal Court: Genocide, Crimes against Humanity and War Crimes*, Oxford: Intersentia.
- Brouwer, Anne M. D. ve A. Smeulers (2016). *Elgar Companions to International Courts and Tribunals*. United Kingdom: Edward Elgar Publishing.
- Centel, N. Z. Hamide ve Ö. ÇAKMUT (2014). *Türk Ceza Hukukuna Giriş*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Chubrikj, S. ve N. Chalovska (2016). *Use of actio popularis in Cases of Discrimination*. (Ed. Zaneta Poposka). Skopje: Gaia Design.
- Çiftcioğlu, C. T. (2013). "Vatandaş Tarafından Yurtdışında İşlenen Suçların Yurt İçinde Soruşturulması ve Kovuşturulması". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (106), 115-138.
- Damgaard, C. (2008). *Individual Criminal Responsibility for Core International Crimes*. Berlin: Springer.
- Değirmenci, O. (2013). "Çeşitli Görünümleriyle Uluslararası Suç Kavramı: Dar ve Geniş Anlamda Uluslararası Suçlar ve Türk Hukuku". *İÜHFİM*, LXXI(1), 229-266.
- Demirbaş, T. (2014). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Dikici, F. M. (2007). *Ceza Hukuku ve Ceza Muhakeme Hukuku*. İstanbul: Agon Bilgi Akademisi.
- Dimitrakos, D. (2014), *The Principle of Universal Jurisdiction & The International Criminal*, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2383587>.
- Emgili, F. (2012). "Bosna-Hersek Trajedisinde (1992-1995) Türk Birliği". *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, (12), 57-87.
- Ercan, İ. (2016). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Kocaeli: Kuram Kitap.
- Geib, R. ve N. Bulinckx. (2006). "International and Internationalized Criminal Tribunals: a Synopsis". *International Review of the Red Cross*, 8(861), 49-63.
- Hafizoğulları, Z. ve M. Özen (2010). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: US-A Yayıncılık.
- Hakeri, H. (2013). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Hall, C. K. (2010). *Complementarity and the Exercise of Universal Jurisdiction for Core International Crimes*. (Ed. Morten Bergsmo). Oslo: Opshal Academic Publisher.

- Hassan, D. (2006). "The Rise of the Territorial State and The Treaty Of Westphalia". *Yearbook of New Zealand Jurisprudence*, 9, 62-70.
- Hoover, D. V. (2011). : "Universal Jurisdiction not so Universal: A Time to Delegate to the International Criminal Court". *Cornell Law School Inter-University Graduate Student Conference Papers*, (52), 1-31.
- Hovell, D. (2018). "The Authority of Universal Jurisdiction". *The European Journal of International Law*, 29(2), 427-456.
- IIIe Congrès international de droit pénal (Palerme, 3 – 8 avril 1933). (2005). *Revue internationale de droit pénal*, 86(1), 261-264.
- Inamuzi, M. (2005). *Universal Jurisdiction in Modern International Law: Expansion of National Jurisdiction for Prosecuting Serious Crime under International Law*. Oxford: Intersentia.
- İçel, K. (2004). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Jalloh, C. C. (2011). "Special Court for Sierra Leone: Achieving Justice?". *Michigan Journal of International Law*, 32(395), 395-460.
- Keller, L. M. (2007). "Seeking Justice at the International Criminal Court". *Thomas Jefferson Law Review*, 29(189), 189-218.
- Kittichaisaree, K. (2001). *International Criminal Law*. New York: Oxford University Press.
- Klip, A. ve G. Sluiter (2003). *Annotated Leading Cases of International Criminal Tribunals*. Belgium: Intersentia.
- Kotzur, M. (2005). "Universality – a Principle of European and Global Constitutionalism". *Historia Constitucional Revista*, 6, 201-228.
- Külçür, E. İ. (2016). "Uluslararası Suçlar, Sınıraşan Suçlar ve Yabancılık Unsuru Kavramlarına Dar ve Geniş Anlamda Bir Bakış". *Suç ve Ceza-Ceza Hukuku Dergisi*, 1-2, 7-45.
- McCarty, J. M. (1989). "The Passive Personality Principle and Its Use in Combatting International Terrorism". *Fordham International Law Journal*, 13(3), 298-327.
- McKeown, T. (2014). "Procedural Due Process at the International Military Tribunal". *Victoria University of Wellington Law Review*, 45, 109-132.
- Moita, L. (2012). "A Critical Review on the Consensus Around the Westphalian System". *International Relations*, 3(2), 17-42.
- Moore, J. (2012). *Humanitarian Law in Action within Africa*. New York: Oxford University Press.
- Önok R. M. (2010), *Uluslararası Ceza Divanı'nı Kuran Roma Statüsü ile Türk Ulusal Mevzuatının Maddi Ceza Hukuku Kuralları Yönünden Uyumuna Dair Rapor*, http://ihop.org.tr/wp-content/uploads/2010/07/UCM_rapor.pdf.
- Özgenç, İ. (2012). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Padmanabhan, A. (2010), *Origin, Development and Evolution of the Principle of Universal Jurisdiction: A Study of its Application in National Courts and Practical Obstacles Facing its Implementation*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1629437.
- Pazarcı, H. (2013). *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pazarcı, H. (2015). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Philippe, X. (2006). "The principles of universal jurisdiction and complementarity: how do the two principles intermesh?". *International Review of the Red Cross*, 88(862), 375-398.
- Piper, D. I. (2012). "Extraterritorial Criminal Jurisdiction: Does the Long Arm of the Law Undermine the Rule of Law?". *Melbourne Journal of International Law*, 13, 1-36.
- Plessis, M. D. (2010). *The International Criminal Court That Africa Wants*. South Africa: Institute for Security Studies.
- Ramdhas, P. R. (2018). *Universal Jurisdiction under International Criminal Law. A Critical Analysis*. Munich: GRIN Verlag.

- Ratner, S. R. (2015). *The Thin Justice Of International Law: A Moral Reckoning Of The Law Of Nations*. New York: Oxford University Press.
- Rosenbaum, E. M. (2012). "The Eichmann Case and the Distortion of History". *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, 34(387), 387-400.
- Sceats, S. (2005). *The Trial of Saddam Hussein*. London: Briefing Paper.
- Schillings, S. (2011). *The Concept of Hostis Humani Generis in Cultural Translation: Somali Piracy, Discursive Containment, and the Creation of an Extralegal Space*, (Eds. Winfried Fluck/Katharina Motyl/Donald E. Pease/Christoph Raetzsch). Germany: Hubert&Co.
- Sharaga, D. ve R. Zacklin. (1994). "The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia". *European Journal of International Law*, 5(3), 360-380.
- Sriram, C. L. (2005). *Globalizing Justice for Mass Atrocities A Revolution an Accountability*. New York: Routledge.
- Stuart, H. V. ve M. Simons (2009). *The Prosecutor and the Judge*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Şahin, İ. (2015). "Ceza Kanunlarının Yer Bakımından Uygulanması ve Türk Ceza Kanununda Esas Alınan İlkeler". *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), 107-144.
- Taulbee, J. L. (2009). *International Crime and Punishment a Guide to the Issues*. USA: ABC-CLIO.
- Tezcan, D., M. R. Erdem ve R. M. Önok (2014). *Uluslararası Ceza Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Thompson, B. (2015). *Universal Jurisdiction: The Sierra Leone Profile*. The Netherlands: ASSER Press.
- Tomuschat, C. (2006). "The Legacy of Nuremberg". *Journal of International Criminal Justice*, 4, 830-844.
- Treves, V. E. (1963). "Jurisdictional Aspects of the Eichmann Case". *Minnesota Law Review*, 47(557), 557-592.
- Turhan, F. (2005). "Ceza Kanununun Yer Bakımından Uygulanmasında Evrensellik İlkesi ve Yeni TCK (md. 13)". *Hukuki Perspektifler Dergisi*, 4, 197-211.
- United Nations (2009). *Report of the Sixth Committee on Its Sixty-Fourth Session, The Scope and Application of the Principle of Universal Jurisdiction*, United Nations General Assembly Document A/64/452, New York: United Nations Yayını.
- Zorlu, S. E. (2016). "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşunda Tarihsel Süreç ve BM Güvenlik Konseyinin Uluslararası Ceza Mahkemesinin İşleyişi Üzerindeki Yetkileri". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(2), 111-150.